

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2022 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Nodir Jo'raqo'ziyev

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoglu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Uşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Zaynabidin Abdirashidov (Turkiya)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodir Jurakuziyev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulvahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Zaynabidin Abdirashidov (Turkey)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Inomjon Azimov

“O‘zbek yangi alifbasini tuzishda asoslar” risolasi xususida.....6

Iroda Qahhorova

Taqlid so‘zlarning o‘rganilish darajasi va tasniflanish tamoyillari.....26

Jo‘ra Xudoyberdiyev

O‘zbek adabiy tilidan singarmonizmning chiqarilishi.....40

Marhabo Umurzoqova

Badiiy matnda lisoniy shaxsni belgilashning gender omili.....74

Alisher Ahrorov

O‘zbek xalq maqollarida “nutq odobi” ma’nosining ifodalanish darajasi.....86

Tarix. Manbashunoslik

Shamsiddin Kamoliddin

Buxoro imperiyasi yoki O‘zbekiston bo‘ylab sayohat.....100

San‘at

Gulabza Qarshiyeva

Sa‘diy Sheroziy “Bo‘ston” asarining Kamoliddin Behzod ijodidagi talqini.....128

CONTENT

Linguistics

Inomjon Azimov

Regarding the manual "Rules for creating a new Uzbek alphabet" 6

Iroda Kaharova

The degree of study and classification principles of imitative words 26

Jura Khudoyberdiyev

Extraction of synharmonism from the Uzbek literary language.....40

Marhabo Umurzakova

The gender factor of determining the linguistic
identity in the literary text.....74

Alisher Ahrorov

The degree of expression of the meaning of "speech etiquette"
in Uzbek folk proverbs.....86

History. Source studies

Shamsiddin Kamoliddin

Travel through the Empire of Bukhara or Uzbekistan.....100

Art

Gulabza Karshieva

The interpretation of the ideas of "Boston" epic of Saadi
Sherazi in the creativity of Kamoliddin Bekhzad.....128

O'zbek xalq maqollarida "nutq odobi" ma'nosining ifodalanish darajasi

Alisher Ahrorov¹

Abstrakt

Mazkur maqolada xalqning milliy qadriyati, urf-odatlari, kundalik turmush tarzi, tarixi, madaniyati va ma'naviyatini o'zida namoyon etuvchi, sayqallanib, bugungi kunda og'zaki va yozma nutqda keng qo'llaniluvchi xalq maqollarida nutq odobi, nutq madaniyati, muloqot odobi, muomala madaniyati masalalarining qay darajada o'z ifodasini topganligi, shuningdek, "madaniy nutq" semasiga ega xalq maqollarining axloqiy qiymati va tagma'no ifodalash vazifasi muloqot tizimidagi o'rni, vazifaviy, lisoniy bilim va nutq vaziyatiga oid hamda madaniy jihatlari kabi ilmiy masalalarga munosib yechim topishni taqozo qilishi asoslangan. Chunki xalq maqollari hayotiy asosga ega, barcha jabhalarda isbotlangan fikrlarni o'zida namoyon etadi. Shunday maqollardan bir guruhi nutq madaniyati masalalarini o'zida namoyon etib keladi. Bunday maqollar muloqot jarayonida nutq ta'sirchanligini ta'minlovchi vosita bo'lishi bilan birgalikda, kishilarni to'g'ri, rost, o'rinli, oz so'zlash, tinglash, sukut saqlashga undaydi. Bunday maqollar zamirida aynan shu nutqning madaniyligini ko'rsatuvchi omillar o'z ifodasini topadi.

Kalit so'zlar: *nutq madaniyati, muloqot odobi, muomala madaniyati, bilimlilik, kamtarlik, halollik, to'g'ri so'zlik, vatanparvarlik, elparvarlik, tilparvarlik, ochiq ko'ngillilik, samimiylik.*

Kirish

Muloqot faqatgina suhbatlashish, o'zaro gaplashishdangina iborat hodisa emas. Nutq madaniyati, professor Y.Tojiyev ta'kidlaganidek: "Amaliy, murakkab munosabatlarni ifoda etuvchi, muloqot, muomala odobi kabi jihatlarni o'zida mujassam etuvchi vosita hamdir" [Tojiyev 2016, 20]. Muloqot odobi tushunchasi zamirida tinglash, sukut saqlash, o'zgalarning gapini bo'lmaslik,

¹ Ahrorov Alisher Akbarovich – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Guliston davlat universiteti.

E-pochta: axrorov891115@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-5785-449X

Iqtibos uchun: Ahrorov, A. A. 2022. "O'zbek xalq maqollarida "nutq odobi" ma'nosining ifodalanish darajasi". *O'zbekiston: til va madaniyat* 4: 86–99.

gapga o'rinsiz aralashmaslik, mushohadakorlik kabi nutq odobiga xos xususiyat va holatlar nazarda tutiladi. Xalq maqollarida ham bu kabi madaniy nutq hodisalari o'z aksini topganligiga guvoh bo'lamiz. Chunki xalq maqollari asrlar davomida sayqallangan, og'izdan og'izga o'tish mobaynida o'zining ixcham shakliga ega bo'lib borgan va chuqur mazmunga ega, o'zi yaratgan xalqning kundalik turmush tarzi, madaniyati, ma'naviyati, qadriyatlarini ifodalab kelgan vositalardir. Maqollarning mavzu doirasi keng va bugungi kunda ham yetmishdan ortiq mavzuiy guruhga ajratilgan. Shular orasida yana shunday guruhlarni shakllantirish mumkinki, ular maqollarda qisqa gapirish, mushohadakorlik, oz so'zlash, rost so'zlash yolg'on gapirmaslik kabi nutq madaniyati, muloqot odobi bilan bog'liq bo'ladi. Mazkur maqolada xuddi shunday nutq madaniyatiga aloqador o'zbek xalq maqollarida "nutq odobi" ma'nosining ifodalanish darajasi xususida fikr yuritiladi.

Ta'kidlash joizki, muomala madaniyati, muloqot odobi Sharqda, xususan, o'zbek xalqida komil insonga xos asosiy fazilatlar sifatida baholanadi. Ushbu serqirra masala, ayniqsa, o'zbek tilshunoslaridan E.Begmatov, R.Qo'ng'urov, Y.Tojiyev, S.Karimov, N.Mahmudov, S.Ibrohimov, U.Saidov va boshqa bir qancha tilshunoslarning izlanishlarida, risolalar, nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarida chuqur tadqiq qilinib, qimmatli fikrlar bayon qilingan. Ularning sa'y-harakatlari bilan o'zbek xalq maqollarining mukammal to'plami yaratilib, bir necha marta nashr qilingan va shular asosida bu paremalarning semantik, sintaktik, janr xususiyatlari, ularning boshqa xalq og'zaki ijodi namunalari bilan qiyosi yuzasidan H.Berdiyev, R.Rasulov "Paremiologik lug'ati"ni tuzgan bo'lishsa [Berdiyev, Rasulov 1984], X.Sharafiddinovning izlanishlarida o'zbek xalq maqollarining funksional-stilistik xususiyatlari ochib berilgan [Sharafiddinov 1986], B.Jo'rayeva ham maqollarning lisoniy mavqeyi masalasi, ularning shakllanishi va pragmatik imkoniyatlarini o'rgangan [Jo'rayeva 2002, 2019], Sh.Qalandarovning ishlarida esa maqollarning zamonaviy ruhda talqini va tadqiqini uchratish mumkin [Qalandarov 2019]. D.Toshevaning tadqiqot ishlarida zoonem komponentli maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari tahlilga tortilgan bo'lsa [Tosheva 2017], I.Mirzaaliyevning ishlarida qadimgi turkiy tildagi maqollarning semantik jihatlari ochib berilgan [Mirzaaliyev 2020], R.Madjidova ham maqollar bo'yicha izlanishlarini antroposentrik maqollarning aksiologik talqiniga bag'ishlaydi [Madjidova 2020], A.Axrorov ham maqollarning alohida guruh sifatida shakllantirish mumkin bo'lgan nutq

madaniyati masalasiga to'xtalgan [Akhrorov 2022].

Nutq madaniyati va mushohadakorlik

Xalqimiz azaldan tilga, o'zaro suhbat jarayonida muloqot, muomala madaniyatiga alohida e'tiborda bo'lishgan. Chunki xalq madaniyatini, milliy qadriyatini ko'rsatuvchi vositalardan biri til ekan, muloqot madaniyati, tildan o'rinli foydalanish, muloqot jarayonida kishilar e'tibor berishi lozim bo'lgan, muloqot jarayonida amal qilishi kerak bo'lgan jihatlarga shu xalqning madaniyati, urf-odat, an'analarini tilda aks etishi sifatida qarash mumkin. Shuning uchun ham suhbat jarayonida to'g'ri, o'rinli so'z aytish, ortiqcha gapirmaslik, qisqa so'zlash, sukut saqlash, tinglash madaniyati, rost so'zlash, yolg'on gapirmaslik, mushohadakorlikka jiddiy e'tibor qaratganlar. Buning asosini "Qutadg'u bilig", "Hibat ul-haqoyiq", "Hikmatlar", "Qobusnoma", Alisher Navoiy asarlarida ko'rishimiz mumkin. Ayniqsa, xalq bilan birga, uning tilida shakllangan maqollarda o'zining yaqqol ifodasini topadi.

Xalq maqollarida nutq, muomala odobi, nutq, muomala madaniyati kabi masalalar talqinining mavjudligi ularga ijtimoiy madaniyat, shaxs madaniyati omili sifatida yondashish lozimligini ham taqozo qilib turadi. Zero, xalq maqollari mazmuni ko'p yillik hayotiy tajriba xulosalari asosida shakllanib, sayqal topib kelgan ekan, ularda ilgari surilgan g'oya va fikrlar, xulosa va tavsiyalar, albatta, milliy-ijtimoiy ahamiyat kasb etishi tabiiy. Xususan, shu singari ijtimoiy-madaniy g'oyalarni o'z mazmun mundarijasida mujassamlashtirgan "*O'ynab gapirsang ham, o'ylab gapir*"; "*Bilmagan qopib gapiradi, bilgan topib gapiradi*"; "*So'zingga ehtiyot bo'l, boshing ketmasin, tilingga ehtiyot bo'l, tishing sinmasin*" kabi maqollar talaygina. Bu maqollarda xalqimiz tomonidan mushohadakorlikka alohida e'tiborda bo'lishlik kerakligiga, suhbatda bunday jihatlarga e'tibor bermaslikning oqibatlari haqida ibratli va chuqur mazmunli gap boradi. Demak, bu kabi maqollarning hammasi hayot sinovlaridan o'tgan, mantiq va mazmunga boy, tajribada sinalgan, didaktik ahamiyatga ega, jamiyat tomonidan tan olingan tartib-qoidalar namunasidir. Mushohada qilmasdan, suhbatdosh yoki tinglovchining manfaatini e'tiborga olmasdan, muloqot maqsadi va suhbatdosh ruhiyatini anglamasdan, nutq vaziyati hamda sharoiti bilan hisoblashmasdan va boshqa shu kabi ko'plab pragmatik hodisalarni hisobga olmay turib, nutq yaratish va uni ifodalash nutq odobiga, madaniylik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi tabiiy. Shuning uchun til va nutq, nutq madaniyati, nutq odobi masalasi

xalqimiz hayotida har doim muhim o'rin tutgan, bunga xalq og'zaki ijodi namunalari, qadimiy yozma yodgorliklar, muqaddas diniy kitob va hadislar, mumtoz adabiyotimiz namunalari orqali ham ishonch hosil qilishimiz mumkin. Mushohadakorlik tejamlilikka ham ta'sir qiladi. Tejamlilik umumiy ma'noda ortiqcha so'z so'zlamaslik, oz so'zlash va shu gap zamiriga chuqur mazmun singdira olishda ko'rinadi. Shuning uchun ham o'ylab, chuqur mushohada bilan gapirish xalqimizga xos jihatdir va muloqotda bunday sifatlarga alohida e'tibor qaratish lozimligini talab qiladi.

O'zbek xalq maqollari qayd etilgan manba va lug'atlarda kishilarning nutq odobiga ishora qiluvchi, nutq madaniyati bo'yicha ko'nikma va malakani shakllantirish mavzusiga aloqador maqollarning talaygina ekanligi kuzatiladi.

Mushohadakorlikning namunasi sifatida qarash mumkin bo'lgan xalq maqollariga xos yana bir muhim xususiyat shuki, mumkin qadar oz so'z bilan ko'p ma'no-mazmun ifodalash: *"Oz gapir, o'ylab-o'ylab soz gapir"*, *"Oz so'zlovchi boz so'zlar, boz so'zlagan soz so'zlar"*. Oz so'zlash tilni chuqur bilmaslikdan dalolat bermaydi, balki donolikning belgisi sifatida qaraladi: *"Dono o'ylab so'zlaydi, ham uzoqni ko'zlab so'zlaydi"*. Shuning uchun ham o'ylab gapirish, mushohadakor bo'lishga undashgan: *"Avval o'yla, keyin so'yla"*, *"Anglamay so'zlagan, og'rimay o'lar"*, *"Ming o'yla, bir so'yla"*, *"Kechasi yotib o'yla, ertasi turib so'yla"*, *"Sanamay sakkiz dema, o'ylamay o'ttiz"*, *"So'ylamasdan o'ylab ol"*.

Ko'rinadiki, nutq odobi talablarini ta'minlovchi muhim omillardan biri aynan xalq maqollaridir. Donishmand Plutarxning shunday gapi bor: "Nutqning kuchi oz so'z bilan ko'p ma'no anglata olishidadir". Xuddi shu kabi, donishmand I.Vinkelman: "Nutq san'atida ko'p gapirishdan ko'ra lo'nda gapirish qiyindir", deydi. Har ikki fikr ifodasida ham keng mushohada asosida nutqni shakllantirish, uni ifodalashga mas'uliyat bilan yondashish lozimligi uqtiriladi. Mashhur notiq Sitseron: "Notiqning eng ulug' fazilatlaridan biri zarur narsani aytishdagina emas, balki zarur bo'lmagan narsani aytmasligida hamdir", – deyar ekan, fikr ifodasida, nutq jarayonida "zarurini aytish", "zarur emasini aytmaslik"ka undaydi: *"Ko'p o'yla, oz so'yla"*, *"Ko'p o'yla, bir so'zla"*, *"Ko'p bilgan oz so'zlar, oz so'zlasa ham, soz so'zlar"*.

"Ko'p bilgan oz so'zlar, oz so'zlasa ham, soz so'zlar". Maqol tarkibidagi *"ko'p bilgan"* bilimli, katta hayotiy tajribaga ega, ko'p narsaga aqli yetadigan, turmushning barcha achchiq-chuchugini tatigan, turli vaziyatlarga ro'baro' kelgan shaxs ma'nosini – ijobiy

xislatlarga ega bo'lgan inson tushunchasini ifodalab kelgan. "Oz so'zlar" masala mohiyatini mushohada qiladigan, hamma jihatlarni (o'rin, vaziyat, kayfiyat, vaqt va boshqalarni) e'tiborga olib, eng ma'qul ifodani tanlab, kam so'z ishlatib fikr bayon qilmoq demakdir, ya'ni ko'p gap aytmaydi, oz va soz gapiradi. Maqolning ikkinchi qismi ("Oz so'zlasa ham, soz so'zlar") nutqiy polifoniyani shakllantirgan holda, oz so'z, ixcham shaklda katta mazmun-ma'no, mantiqli fikr, salmoqli g'oya ifodasini kuzatamiz, ya'ni qisqa, kam so'z bilan salmoqli, eng muhim, asosiy fikr ifodalashni nazarda tutadi. Shunga ko'ra, aytish mumkinki, maqolda chuqur bilim va tajribaga ega, nutqida asosiy mavzu va mazmuni ixcham tarzda bayon qila oladigan shaxsning e'tirofi o'z ifodasini topgan deyish mumkin.

Tarixdan ma'lumki, buyuk alloma va mutafakkirlarimiz qisqa, lo'nda gapirish, ezmalik qilmaslik xususida juda ko'p va xo'b fikrlar bildirishgan, kishilarga, farzandlarga pand-nasihatlarini bayon qilishgan. Ularning hikmat to'la fikrlari mo'tabar manbalarda saqlanib, hozirgi kungacha yetib kelgan. Ma'lumki, qisqa – lo'nda gapirish, ezmalik, ko'p gapirish, o'z fikrini ko'p gap bilan bayon qilish, gapni cho'zish, chaynalib gapirish, bitta fikrni takror-takror bayon qilish, nutqda ayrim so'zlarni ko'p ishlatish (endi, shunday qilib, xo'sh, nima edi, xullas... kabilar), uzoq vaqt gapirish kabi nutqiy hodisa va holatlar ham inson fe'l-atvoridan, madaniyatlilik darajasidan, dunyoqarashi va ma'naviyatidan xabar berib turadi. Qisqa-lo'nda gapiruvchilar ham, cho'zib, ezmalanib gapiruvchilar ham hamma davrlarda bo'lgan va birinchi toifadagilar maqtovga, hurmatga sazovor bo'lgan, olqishlangan; ikkinchi toifadagilarga esa tanbeh berilgan, nutq bilan bog'liq nuqsonlari qoralangan. Shuning uchun bu masalaga har doim jiddiy e'tibor qaratib kelingan: *"Odam so'z tufayli ulug'likka erishadi, podsho bo'ladi, ko'p va ortiqcha so'z esa yuzni yerga qaratadi"*, *"Ko'p so'zlagandan ortiqcha naf ko'rmaganman, so'zning ko'pidan foyda ham olmaganman"*, *"Tilingga juda ehtiyot bo'lgin, boshing omon saqlanadi; So'zingni qisqa qilgin, yoshing uzayadi"*, *"Haddan ortiq so'zlaganlarni ezma deydilar, shuningdek, hech so'zlamaganlarni gung deb ataydi"* ("Qutadg'u bilig"dan).

Keltirilgan so'nggi fikrga e'tibor bersak:

a) gapirish, albatta, kerakligi, inson gapirmasligi mumkin emasligi haqida so'z bormoqda;

b) ammo gapirishning haddi, chegarasi, me'yori borligi uqtirilmogda;

d) agar chegaradan chiqib ketilsa, ezmalikka aylanib ketishi haqida ogohlantirilmoqda;

e) ezmalik esa salbiy xususiyat ekanligi haqida ma'lum qilinmoqda;

f) umuman gapirmaslik ham illat ekanligi uqtirilyapti.

"Qutadg'u bilig" muallifi bu masalaga katta e'tibor berib yana shunday deydi: "Ko'p gapirilgan gap zerikarli bo'ladi, zakovatli odamlar gapni ko'p cho'zmaydilar"; "Beklar qachon sendan so'z so'raydigan bo'lsalar, so'zni ko'p cho'zmagin. Agar so'zingni eshitmoqchi bo'lsalar, bilganlaringni ohista bayon qil, so'zingni kessalar, darhol to'xtat, so'zni cho'zmagin" [Qutadg'u bilig, 287]. Nutq kommunikativ sifatlari bilan bog'liq bu kabi ibratomuz, hikmatga boy fikrlar, pand-nasihatlarining "Qobusnoma", "Devonu lug'at-t-turk", "Mahbub ul-qulub", "Hibatul haqoyiq", "Axloqi Muhsiniy" kabi yana o'nlab manbalarda ko'plab bayon qilinganligini kuzatamiz. Bu manbalarda aytilgan fikrlarning birortasi ming yillar davomida o'z tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmagan. Bunday ibratlarli mazmuni maqollar tarkibida ham uchratamiz: *"Arqonning uzuni, gapning qisqasi yaxshi"*, *"Gapni kam so'zla, ishni ko'p ko'zla"*, *"Gapning ko'pi – chaqaning siyqasi"*, *"Gapning ozi – oltinning sozi"* kabi.

Davrimizning ulug' yozuvchisi Abdulla Qahhorning ixcham, qisqa jumlalarda chuqur mazmuni ifodalay olish mahorati, asarlari va nutqida fikrni nihoyatda qisqa ifodalashga intilishi, hamma yosh ijodkorlardan buni jiddiy talab qilishi haqida mashhur tanqidchi – adabiyotshunos Ozod Sharafiddinov o'zining "Birinchi mo'jiza" kitobida quyidagi fikrni bayon qiladi: "Yozuvchi ikki og'iz gap bilan buning sabablarini ochadi, *"Tekinga mushuk oftobga chiqmaydi"* iborasini keltirish bilan olam-olam fikrni, sabablarini ochib tashlaydi" [Шарафиддинов 1979, 279]. Abdulla Qahhor umrining so'nggi kunlarigacha pishiq, puxta, ixcham jumlalarda katta mazmun ifodalash talabida turganligini munaqqidlar, shuningdek, yozuvchining umr yo'ldoshi Kibriyo Qahhorova ham alohida ta'kidlagani ko'pchilikka ma'lum. So'zlovchidagi bu xususiyat, ijodkordagi bu mahorat doim qadrlangan, nutq egasiga obro'-e'tibor keltirgan.

Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" asarida nutq qisqaligini qo'llab-quvvatlovchisi sifatida quyidagilarni bayon qiladi: *"Zakovatlilarni ko'rganim bor, ular oz so'zlaganlar, lekin ko'p so'zladim deb yillab, afsus qilganlar"* (297-bet). Shunga hamohang, uyg'un yondashuv maqollarda ham yaqqol kuzatiladi. Demak, insonning lo'nda, qisqa gapirishiga, ezmalik qilmasligiga, nutq,

matn yaratishda soʻzlarni saralash, oʻz oʻrnida qoʻllash mahoratiga boʻlgan talab hamisha dolzarblik kasb etgan. Insonlarda qisqa, loʻnda, ammo mazmundor nutq ifoda qilish koʻnikmalarni shakllantirish oʻzbek xalq maqollari mazmunida ham oʻz ifodasini topgan: *“Izzat tilasang koʻp dema, sihat tilasang koʻp yema”, “Koʻp bilgan oz soʻzlar, oz soʻzlasa ham, soz soʻzlar”, “Koʻp gap ortiqcha yuk”* (varianti: *“Koʻp gap eshakka yuk”*), *“Koʻp yomgʻir yerni buzar, koʻp soʻz erni buzar”, “Koʻp gapirsang, dushmanga qoʻl keladi”, “Koʻp demak bilan boʻlmagin nodon, koʻp yemak bilan boʻlmagin hayvon”* (variantlari: *“Koʻp demak soʻzga magʻrurlik, koʻp yemak nafsga maʼmurlik”*), *“Oshning yogʻlisiyu, gapning loʻndasi yaxshi”, “Til yugurigi boshga”, “Uzun til – boshga toʻqmoq, boʻyinga sirtmoq”, “Gap desang – qop-qop, ish desang – olatogʻdan top”...*

Qayd qilingan maqollar mazmunidan maʼlumki, nutq kommunikativ sifatlaridan biri boʻlgan “qisqalik” sifati nutq jarayonida ixcham shaklda keng mazmunni ifodalash, ortiqcha birliklarni qoʻllamaslik, nutq samarasiga xizmat qiluvchi omillarga eʼtibor qaratish kabilar orqali taʼminlanadi. Ezmalik qilmaslik, qisqa, loʻnda gapirish, ixcham jumlar tuzish, oz soʻz bilan, ixcham jumla bilan chuqur, mantiqli maʼno-mazmun ifodalash, oʻrinli gap aytish, suhbatdoshni – tinglovchilarni oldi-qochdi gaplar bilan chalgʻitmaslik kabilarning talqin va tavsifini oʻzida aks ettirgan xalq maqollari miqdorining koʻpligi masalaning muhim va dolzarbligidan dalolat beradi.

Tinglash – madaniyat, sukut – odob

Nutqiy madaniyati, nutq odobi bilan aloqador yana bir muhim masala – sukut saqlash, tinglay olish masalasidir. Ayniqsa, hozirgi kunda tinglash madaniyati, sukut saqlash odobi alohida eʼtibor va munosabatni taqozo qilmoqda. Nutq odobi doirasida qayd qilinadigan tinglash, sukut saqlash ham nutq madaniyati darajasi bilan bevosita bogʻliq. Shuning uchun ham xalqimiz tomonidan *“Soʻzlamog kumush boʻlsa, jim turmog – oltin”* maqoli keltiriladi. Bundan shu narsa ayon boʻladiki, toʻgʻri, oʻrinli, oʻylab va vaziyatni hisobga olgan holda aytilgan nutq xalqimiz tomonidan kumushga tenglashtirilgan (qimmatbaholik, kamyoblik maʼnosida). Sukut saqlashni esa undanda yuqoriroqqa koʻtaradi va jim turmog, sukut saqlamoq oltinga teng ekanligi keltiriladi. Demak, xalqimiz tomonidan sukut saqlash odobiga barcha davrlarda alohida eʼtibor qaratilib kelingan. Shuning uchun ham tinglash, sukut saqlash masalasiga doir maqollar xalqimiz ijodida talaygina: *“Til beruvchi*

O'zbek xalq maqollarida "nutq odobi" ma'nosining ifodalanish darajasi
bo'lma, til oluvchi bo'l", "So'zlovchi nodon bo'lsa, eshituvchi dono kerak", "So'ramaslaridan oldin so'z so'zlama".

Adib, tilshunos Siddiq Mo'min o'zining "So'zlashish san'ati" asarida nutq madaniyati, muomala odobi kabi masalalarga to'xtalib o'tib, uning so'zboshisini ham "Yaxshining so'zi moy..." maqoli bilan boshlab, birinchi maqolani "Avval tinglashni o'rgan" deb nomlaydi va shoir Azim Suyundan ikki misra she'r keltirib o'tadi:

*Azizlarim, tinglasangiz jim,
Bir suhbatning keldi-da gali.*

Asardagi bir maqolaga "Indamasdan indashni bilasizmi?" sarlavhasini qo'yib, so'ngra "Sukutda hikmat ko'p, Bulutda – himmat" maqolini keltiradi [Mo'min 1997, 100].

Nutq jarayonida suhbatdoshning nutqini bo'lish va uning fikrini hurmat qilmaslik, fikrni oxirigacha eshitmaslik, suhbat jarayoniga noo'rin aralashish, odatda, o'ta salbiy holat hisoblanadi. Bunday nutq odobi doirasidan chiqish kabi noxush, salbiy holat va odat kundalik suhbat, muloqot jarayonlarida, ommaviy-axborot vositalari orqali uzatilayotgan eshittirish va ko'rsatuvlarda ham tez-tez kuzatilmoqda. Madaniyatimiz tarixida ham bu kabi salbiy hodisa-holatlar kuzatilgan va, albatta, qoralangan. Shuning uchun bo'lsa kerakki, Sa'diy Sheroziy quyidagi fikrni aytadi:

*"Ey oqil, so'zning ham bosh-oyog'i bor,
O'zga so'zga so'zing qistirma, zinhor,
Aqli hush egasi, tadbirli inson,
So'z boshlar suhbatdoshi jim bo'lgan zamon".*

Yoki Abulqosim Firdavsiy tomonidan nutq sharoit va vaziyatni to'g'ri baholamaslik, o'z nutqiga e'tiborsizlik, noo'rin fikr ifodalash kishiga ziyon keltirish manbayi sifatida tasvirlanadi:

*"Kimda behuda so'z gar bo'lsa bisyor,
Ul nutq majlisinda doim bo'lur xor"*

Alisher Navoiy ham o'z ijodida bu masalaga alohida diqqat qaratib, uning chuqur talqini orqali ta'sirchan targ'ibi va tavsifini yaratgan: "Tilni tiya olgan odam – donishmand oqil"; "So'zga erk bergan odam – beandisha va pastkash"; "So'zi hisobsiz, o'zi hisobsiz" kabilar.

Ko'rinadiki, sukut saqlash, tinglay bilish, boshqalar fikrlarini sabr, odob bilan eshitish fazilat sifatida tavsiflangan, mazkur fazilat egasi madaniyatli shaxs darajasida qadimdan qadrlanib kelingan.

Boshqacha aytganda, tinglay olish, birovlar gapini sabot bilan eshitish, ular gaplari orasiga gap qo'shmaslik kabi xislatlar shaxs madaniyatini belgilash omillaridan sanaladi va bu masalaga hamma zamonlarda ham jiddiy e'tibor qaratilganligi o'zbek xalq maqollari mazmuni orqali ham kuzatiladi.

Demak, tinglay bilish, sukut saqlash, o'rinli gapirish odobiga egalik insonning eng yaxshi fazilatlaridan sanalishi lozim. Ana shuni ko'zda tutgan holda D.Hamidova o'zining "Etnos va til" maqolasida bu haqda quyidagilarni qo'shimcha qiladi: "Agar kuyinib gapirsangiz-u, suhbatdoshingiz sizni tinglamasa, boshqa narsa bilan ovora bo'lsa, undan, albatta, ranjiysiz. O'qituvchi gapirayotgan paytda uni tinglamaslik odobsizlikning eng keng tarqalgan ko'rinishi deb bilish kerak...". "Shuning uchun yaxshi gapiruvchi, yaxshi tinglovchi bo'lish kerak... Agar yaxshi suhbatdosh, ya'ni odamlar bilan yaxshi muomala – munosabatda bo'lishni istaysiz, yaxshi tinglovchi bo'ling (avvalo, diqqat bilan tinglovchi bo'lingiz)" [Tilshunoslikning dolzarb muammolari 2004, 165]. Sukut saqlash, tinglash odobining nutq madaniyati, muloqot madaniyatiga aloqador masalalarning eng muhimlaridan biri ekanligiga ana shu soha bilan jiddiy shug'ullangan Ulug'bek Saidov o'zining "Boshqaruv va notiqlik san'ati" asarida alohida to'xtalib o'tadi. Muallif o'z kitobida fransuz tilshunosi P.Buastning bir fikrini keltirib o'tadi: "Gapirayotgan odam ekadi, eshitayotgan odam hosil yig'adi" (21-bet). Olim kitobning "Bahs – aqllar kurashi" qismida sukut saqlash, tinglash haqida: "Bahsga kirishgan odamlarda, avvalo, diqqat bilan opponentini tinglay olish ko'nikmasi yetishmaydi", – deydi va g'arb olimi Din Raskning bu mavzuga doir fikrini keltirib o'tadi: "Bizning ixtiyorimizda o'zgalarni ishontirishning faqat bitta usuli bor – ularni tinglash" (107-bet). U.Saidov dunyo donishmandlarining sukut saqlash, tinglash, haqidagi fikrlaridan namunalar keltiradi: "Sukut hech qachon xiyonat qilmaydigan sodiq do'st" (Konfutsiy); "Ko'p bilgan sukut saqlaydi, ko'p gapirgan esa hech narsani bilmaydi" (Lao-tszi); "Tildan ko'ra quloqlardan foydalan" (Demonant); "Sukut saqlashni bilmagan odam gapirishga ham qodir emas" (Seneka).

Nimani aytish yoki nimani aytmaslik nafaqat notiq uchun, balki oddiy nutq egasi uchun ham o'ta muhim masaladir. "Hozirgi vaqtda ham, o'tmishda ham notiqlik – madaniyatning eng kuchli tayanchlaridan biridir", – deganda A.P.Chexov to'la haqlidir. Zero, notiq o'z nutqini oldindan puxta o'y, reja asosida shakllantirar ekan, o'z-o'zidan nutq odobi va aytganlari amali bilan bir bo'lgan adib A.Qodiriyning: "So'z so'zlashda va undan jumla tuzishda uzoq

andisha kerak", – degan jumlasida ham yuqorida ta'kidlanganlarga hamfikrlilik mavjud. Ya'ni har bir gapni juda pishiq o'ylab, so'ng aytish kerak. Bunday masalalarning barchasi ko'rinib turibdiki, xalq maqollarida o'z aksini topgan.

Mashhur ijodkorlar tomonidan nutq madaniyati va odobi mazmuniga ega xalq maqollariga tez-tez murojaat qilinishiga ham guvoh bo'lamiz. Jumladan, Yusuf Xos Hojib ijodiga mansub quyidagi misralar tarkibida ham nutq odobiga doir fikrlar ifodasini kuzatamiz:

*"Bor so'zni so'z sanab tebranmasin til,
Ko'rib, o'ylab so'zla, keragini bil"* ("Qutadg'u bilig").

Navoiyning *"So'zi hisobsiz – o'zi hisobsiz"; "So'ziga parishonlik– o'ziga pushaymonlik"; "Tan kasalligining asosi – ko'p yemaklikdir, qalb kasalligining sababi – ko'p demaklikdir"* kabi xalq maqollari mazmuni bilan sug'orilgan hikmatlarida ham til va nutq odobiga alohida e'tibor qaratilganligi bejiz emas.

"Nutq madaniyati mavzusi juda keng tushuncha. U, eng avvalo, til madaniyatiga amal qilish, nutq me'yorlari asosida to'g'ri, o'rinli, tushunarli bir tarzda gapirish va yozish, shu bilan birga, nutq etikasiga rioya etish, xushsuxan bo'lish, silliq, yoqimli gapirishdan iboratdir", – deya ta'kidlagan professor S.Ibrohimov nutq madaniyati mavzusining keng tushuncha ekanligining ma'lum jihatlarinigina qayd etgan, xolos. So'z qudrati haqidagi bilimlar, xalq maqollari, iboralarida qayta-qayta ta'kidlangan o'ta mantiqli fikrlarni uqish, ularga amal qilish talab etiladi. Maqollardagi shaklan qisqalik va ixchamlik, mazmunan teranlik, o'tkirlik shu tarzda eng muhim xulq-odobni, insoniylikni tarkib toptirish, targ'ib qilish, tarannum etish, odamiylikka, halollikka da'vat kabi g'oyalar uyg'unlashuvi tahsinga sazovor.

Yaxshi so'z va yomon so'z

Jumla tuzishga bo'lgan talab natijasida murojaatlarimiz "yaxshi" yoki "yomon" bo'lishi mumkin. Chunki, ko'p hollarda, o'zimiz uchun ma'qul deya topilgan narsalarga "yaxshi" sifatini, ma'qul bo'lmaganlarga nisbatan "yomon" sifatini qo'llashga odatlanganmiz. Muloqot madaniyatida ham bunday sifatlarni qo'llagan holda, "yomon gap" yoki "yomon so'z", "yaxshi gap" yoki "yaxshi so'z" iboralarini qo'llaymiz. Umuman olganda, tilshunoslikda emas, barcha jabhalarda bunday qarash dialektik qonuniyat sifatida e'tirof etiladi. Suhbat samarasini ta'minlash maqsadida yaxshi so'zlashga harakat qilamiz. Bunda qo'llanilgan "yaxshi" leksemasidan anglashilgan mazmun umumiy bo'lib, qanday so'zga birikishiga

qarab uning sifatini ko'rsatadi. Maqollarga ham xalqimiz tomonidan bunday sifatlar singdirilgan. Masalan, *"Yaxshining so'zi – qaymoq, yomonning – so'zi to'qmoq"* maqolida ham yaxshi so'zlashga yodlash, yaxshi so'zning foydasi haqida fikr boradi yoki *"Yaxshi so'z – ko'ngil podshosi"* maqolida bu yaqqol ko'rinadi. Chunki muloqot jarayonida nutqiy vaziyatni hisobga olib aytilgan har qanday o'rinli jumla nisbatan yaxshi so'z deya keltiriladi. Bunda ifodalangan yaxshi so'z tushunchasi nisbiy. Negaki, suhbat holati va suhbatdosh xarakteri, muloqot vaziyatiga qarab yaxshi so'z aniqlanishi mumkin. Aks holda emotsionalligi yuqori va kayfiyatni ko'taradigan har qanday jumla bo'lsin o'rinli qo'llanmas ekan unga yaxshi sifatini berib bo'lmaydi. Xalqimiz tomonidan bu masalaga alohida e'tibor qaratilgan: *"Yaxshining so'zi – qaymoq, yomonning – so'zi to'qmoq"*. Bunday so'zlar insonlarga, balki barcha jonzotlarga ham yoqishi mumkinligini ta'kidlaydi: *"Yaxshi muomalaga tuya ham cho'kadi"...*

Yomon gap esa muloqotga salbiy ta'sir qilishi haqida uqtiradi: *"Yomon gap yeldirimday tez yoyiladi"*. Haqiqatda ham har bir maqol hayotiy tajriba asosida yaratilgan. Yaratilishi ancha davr taqozo qilishi mumkinligiga qaramay, maqollar shu davr uchun dolzarb va hayotiy haqiqatni bayon qiladi. Bugungi kunda ham yomon gap tez tarqalishiga hamma guvoh. Bunday gaplar insonga qattiq ta'sir qilishi mumkin: *"Yomon gap tarsakidan yomon"*. Shuning uchun ham yomon gap haqida maqollarning salbiy bo'yoq ottenkasi bo'rttiriladi: *"Yomon gap yerning tagida uch kun yotar"*, *"Yomon gap boshga balo"*, *"Yomon gapdan tilingni tiy, tekin oshdan nafsingni"*, *"Yomon so'zning qanoti bor"*, *"Yomon til yo jonga urgay, yo imonga"*, *"Gapi to'mtoqning o'zi to'mtoq"* kabi.

Muomalada yaxshi so'z bilan birga shirin so'zlash ham alohida ahamiyatga ega: *"Shirin so'zim – rizqi ro'zim"*. Chunki muloqot jarayonida insonlarga yoqadigan so'zlarga, gaplarga (jumalarga) nisbatan "shirin so'z" iborasi qo'llaniladi. Bunday so'zlardan foydalanish, albatta, kishini befarq qoldirmaydi. Bunday atashlar asosan og'zaki nutqqa xoslangan bo'ladi. Shuning uchun ham xalq maqollarida alohida e'tibor qaratilgan. *"Shirin so'z – shakardan shirin"* barchaga bunday so'zlash manzur bo'ladi. Shu bois ularga, ko'chma ma'noda, shakardanda shirinligiga nisbat beriladi. Kishini shirin so'zlikka undovchi xalq maqollari talaygina va o'ziga xos ifodaga ega: *"Shirin so'z kishi dushmanni ham do'st qiladi"*, *"Shirin so'z hammaga yoqar, yomon so'z (to'ng so'z) kimga yoqar"*, *"Tilingda bo'lsa boling, kulib turar iqboling"*, *"O'rinli so'zga tuya cho'kar, o'rinsiz so'zga hamma so'kar"* kabi.

Xulosa

Keltirilgan fikrlarning ayrimlari maqol tusini olgan bo'lsa, ayrimlari hikmatlar tarzida nutq madaniyati, nutq odobiga aloqador muhim masala talqiniga oidligi bilan ahamiyatlidir. Xullas, o'zgaralar fikrini tinglash odobi, sukut saqlay bilish odobi madaniyatli insonga xos asosiy ijobiy belgilardan hisoblanib, bu masala talqin hamda tavsifi tarbiyaning muhim vosita va omili bo'lgan xalq maqollarida, hikmatlarida o'z ifodasini topgan.

Nutq odobiga doir mazmundagi maqollar va hikmatlar juda ko'p. Hozirgi davr ta'lim-tarbiya sohasida ham, o'zaro kundalik muloqot-muomalada ham bu singari hikmat va maqollar o'z o'zni va ahamiyatini yo'qotmagan. Biroq, afsuski, nutq odobi mavzusi va mazmunini ifodalovchi xalq maqollari va hikmatlarning ta'lim-tarbiya jarayonlariga keng tatbiqi, targ'ibi ko'ngildagidek emas. Nutq madaniyati, muloqot madaniyati, muomala odobi masalasida xalq maqollari, hikmatlarining o'zni beqiyos bo'lib, ularning ta'lim-tarbiya jarayoniga keng tatbiqi katta samaralarni ta'minlash omilidir.

Adabiyotlar

- Axrorov A. A. 2022. "The problem of the role of proverbs in the event of a speech act". *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 15: 49–53. Retrieved from <https://www.geniusjournals.org/index.php/ejlat/article/view/2816>
- Бердиёров, Х., Расулов, Р. 1984. *Ўзбек тилининг паремиялогик луғати*. Тошкент: Ўқитувчи.
- Жўраева, Б. 2002. *Мақолларнинг лисоний мавқеи ва маъновий-услубий қўлланилиши*: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. Тошкент.
- Жўраева, Б. 2019. *Ўзбек халқ мақоллари шаклланишининг лингвистик асослари ва прагматик хусусиятлари*: Филол. фан. док. ... дисс. автореф. Самарқанд.
- Қаландаров, Ш.Ш. 2019. *Ўзбек лингвомаданий муҳитида халқ мақоллари эфемизацияси*: Филол. фан. фалс. док. ... дисс. автореф. Фарғона.
- Маджидова, Р.У. 2020. *Антропоцентрик мақолларнинг аксиологик тадқиқи (Ўзбек ва рус тиллари материаллари асосида)*: Филол. фан. док. ... дисс. автореф. Фарғона.
- Мирзаалиев, И.М. 2020. *Қадимги туркий мақоллар семантикаси ва стилистикаси ("Девону луғати-т-турк" материали мисолида)*: Филол. фан. фалс. док. ... дисс. автореф. Тошкент.
- Тожиев, Ё., Бобоходжаев, Р. 2016. *Нутқ маданияти ва услубият асослари*. Тошкент.
- Тошева, Д.А. 2017. *Зооним компонентли мақолларнинг лингво-культурологик хусусиятлари*: Филол. фан. фалс. док. ... дисс. автореф. Тошкент.

- Ҳақимов, М. 1965. *Пословицы, поговорки и афоризмы в произведениях узбекских писателей*: Автореф. дисс. канд. ... филол. наук. Ташкент.
- Шарафиддинов, О. 1979. *Биринчи мўъжиза*. Тошкент: Адабиёт ва санъат.
- Шарафиддинов, Х. 1986. *Рифмы и ее функционально-стилистические особенности в структуре узбекских народных пословиц*: Автореф. дисс. канд. ... филол. наук. Ташкент.
- Тилшуносликнинг долзарб муаммолари. 2004. *Нутқ маданияти муаммолари*. Термиз.
- Мўмин, С. 1997. *Сўзлашиш санъати*. Фарғона.

The degree of expression of the meaning of “speech etiquette” in Uzbek folk proverbs

Alisher Ahrorov¹

Abstract

In this article, the national value, customs, daily lifestyle, history, culture and spirituality of the people are expressed; to what extent the issues of speech etiquette, speech culture, communication etiquette, treatment culture are expressed in folk proverbs, polished and widely used in oral and written speech today. As well as the moral value of folk proverbs with the term “cultural speech” and its role based on linguistic knowledge and the fact that it is necessary to find a suitable solution to scientific issues, such as the situation of speech and its cultural aspects. Because folk proverbs have a vital basis, demonstrate in themselves those thoughts that have been tested, proven on all fronts. A group of such proverbs are manifested in the issues of speech culture itself. From such proverbs, together with being a means of ensuring speech effectiveness in the process of communication, it encourages people to speak correctly, truthfully, appropriately, with little, listen, remaining silent. It is being silent of such proverbs that the factors indicate the culture of this speech spoken.

Key words: *speech culture, communication etiquette, treatment*

---

¹ Alisher A. Ahrorov – Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD), Gulistan State University.

E-mail: axrorov891115@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-5785-449X

For citation: Ahrorov, A. A. 2022. “The degree of expression of the meaning of “speech etiquette” in Uzbek folk proverbs”. *Uzbekistan: Language and Culture* 4: 86-99.

References

- Axrorov A. A. 2022. "The problem of the role of proverbs in the event of a speech act". *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 15: 49–53. Retrieved from <https://www.geniusjournals.org/index.php/ejlat/article/view/2816>
- Berdiyev, H., Rasulov, R. 1984. *O'zbek tilining paremiologik lug'ati*. Toshkent: O'qituvchi.
- Jo'raeva, B. 2002. *Maqollarning lisoniy mavqei va ma'noviy-uslubiy qo'llanilishi*: Filol. fan. nomz. ... diss. avtoref. Toshkent.
- Jo'raeva, B. 2019. *O'zbek xalq maqollari shakllanishining lingvistik asoslari va pragmatik xususiyatlari*: Filol. fan. dok. ... diss. avtoref. Samarqand.
- Qalandarov, Sh.Sh. 2019. *O'zbek lingvomadaniy muhitida xalq maqollari evfemizatsiyasi*: Filol. fan. fals. dok. ... diss. avtoref. Farg'ona.
- Madjidova, R.U. 2020. *Antropotsentrik maqollarning aksiologik tadqiqi (o'zbek va rus tillari materiallari asosida)*: Filol. fan. dok. ... diss. avtoref. Farg'ona.
- Mirzaaliev, I.M. 2020. *Qadimgi turkiy maqollar semantikasi va stilistikasi ("Devonu lug'ati-t-turk" materiallari misolida)*: Filol. fan. fals. dok. ... diss. avtoref. Toshkent.
- Tojiev, Y., Boboxodjaev, R. 2016. *Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari*. Toshkent.
- Tosheva, D.A. 2017. *Zoonim komponentli maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari*: Filol. fan. fals. dok. ... diss. avtoref. Toshkent.
- Hakimov, M. 1965. *Poslovisy, pogovorki i aforizmy v proizvedeniyax uzbekskix pisateley*: Avtoref. diss. kand. ... filol. nauk. Tashkent.
- Sharafiddinov, O. 1979. *Birinchi mo'jiza*. Toshkent: Adabiyot va san'at.
- Sharafiddinov, X. 1986. *Rifmy i yee funktsionalno-stilisticheskie osobennosti v strukture uzbekskix narodnyx poslovis*: Avtoref. diss. kand. ... filol. nauk. Tashkent.
- Tilshunoslikning dolzarb muammolari. Nutq madaniyati muammolari*. 2004. Termiz.
- Mo'min, S. 1997. *So'zlashish san'ati*. Farg'ona.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.12.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.